

oorlog40-45.nl – Nederlands H/V

Met het maken van de opdrachten bij de verhalen uit *oorlog40-45.nl* leer je op verschillende manieren kijken naar verhalen en verhalenbundels: hoe maak je een boekverslag van een verhalenbundel? Wat hebben verhalen in een verhalenbundel met elkaar te maken? Wat hebben verzonnen verhalen met de werkelijkheid om ons heen te maken? Wie is er eigenlijk aan het woord in een verhaal? En hoe betrouwbaar is het wat 'hij' te vertellen heeft?

Er zijn vier verschillende onderdelen, elk met zijn eigen opdrachten:

1. 23 verhalen, één boek
2. Feit of fictie?
3. De schrijver is niet de 'ik' in zijn verhaal
4. Van verhaal naar film

Deze onderdelen laten allemaal een andere kant van de verhalen zien, en kunnen los van elkaar behandeld worden.

Spreek met je leraar af welke opdrachten je uit gaat werken.

1. 23 verhalen, één boek

Bij een boekverslag hoef je je meestal maar op één verhaal te concentreren. Maar hoe maak je een boekverslag van een verhalenbundel?

Verhalen worden nooit zomaar bij elkaar in één boek geplaatst. Achter elke verhalenbundel schuilt een plan. De verhalen hebben altijd iets met elkaar te maken, ze gaan over hetzelfde onderwerp, of juist niet, als de samensteller de lezers met heel verschillende soorten teksten kennis wil laten maken.

Vaak verklapt de samensteller in een inleiding of op het omslag van het boek zijn plan. Maar dat is meestal lang niet alles wat er over zo'n boek te vertellen valt. *Oorlog40-45.nl* bevat bijvoorbeeld méér dan alleen een reeks verhalen. Uit welke onderdelen bestaat het boek, en wat hebben die met elkaar te maken?

Opdracht: maak een boekverslag

Je kunt je boekverslag opbouwen aan de hand van de volgende vragen.

1. Noem de titel van het boek en de samensteller.
2. Het boek bestaat niet alleen uit verhalen, maar bevat ook andere onderdelen. Beschrijf die. Let op: het is niet de bedoeling dat je de inhoudsopgave overschrijft, maar dat je op een rij zet uit wat voor *soort* onderdelen het boek bestaat.
3. Door welk thema worden de verhalen en de andere onderdelen in dit boek met elkaar verbonden (waar gaat dit boek als geheel over)?
4. Wat is de verhouding tussen de verhalen en de andere onderdelen van het boek? Waarom staan ze bij elkaar?
5. Kies drie verhalen en lees deze. Schrijf van elk verhaal een samenvatting van 150-200 woorden. Geef daarbij aan wat het probleem van de hoofdpersoon is, hoe hij/zij dit probleem aanpakt en hoe het afloopt.
6. Welk verhaal vind je beter en waarom?
7. Geef je mening over het boek als geheel.
8. Geef een leesadvies.
 - 8.1. Zouden andere leerlingen het boek ook moeten lezen?
 - 8.2. Geef tenminste twee argumenten waarom je dat vindt.

2. Feit of fictie

In *oorlog40-45.nl* vind je twee verschillende soorten teksten over de Tweede Wereldoorlog: verhalen en historische informatie. De historische informatie beschrijft (als het goed is) betrouwbare gegevens: *feiten*. De verhalen zijn (helemaal of gedeeltelijk) verzonnen: *fictie*.

Feiten

Historische feiten geven een goed beeld van wat er gebeurd is. Zo weten we bijvoorbeeld precies wanneer het Duitse leger de Nederlandse grens overstak, met hoeveel troepen ze waren, en wat er gebeurde tijdens de gevechten met het Nederlandse leger.

Het lijkt erop dat die feiten de exacte waarheid beschrijven, maar zo eenvoudig is het niet altijd. Dat wat als feit verteld wordt, kan goed ver naast de waarheid liggen. Daar zijn verschillende redenen voor.

In oorlogstijd verdraaien de verschillende partijen vaak de waarheid. Ze vertellen via de kranten en de radio niet de feiten, maar leugens om hun vrienden te laten denken dat ze de oorlog gaan winnen, en om hun tegenstanders de moed te laten verliezen. Een paar voorbeelden: troepen die op de vlucht slaan, hebben zich om tactische redenen teruggetrokken in betere stellingen; of bij een bombardement zijn alle doelen vernietigd (ook al vielen alle bommen er kilometers vandaan). Propaganda heet dat.

Een andere reden dat een gebeurtenis onterecht als feit beschreven is, kan zijn dat iemand jaren na een gebeurtenis vertelt wat hij heeft meegemaakt, maar dat zijn geheugen hem in de steek laat (of dat hij de geschiedenis mooier wil maken dan hij in werkelijkheid is).

Fictie

Een van de belangrijkste verschillen tussen literatuur en zakelijke teksten is dat een schrijver van literatuur gebruik maakt van fictie: met zijn fantasie verzint hij een verhaal. Dat wil niet zeggen dat alles wat hij schrijft uit zijn duim gezogen is. Een verzonnen verhaal kan nog zó onwaarschijnlijk klinken, je zult er toch altijd iets van je eigen wereld in terugvinden. Zelfs in de boeken over Harry Potter kom je veel punten van herkenning tegen.

De verhalen in *oorlog40-45.nl* proberen allemaal een realistisch beeld van de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog neer te zetten. De schrijvers hebben heel goed onderzocht hoe de mensen in die tijd leefden, en ook de historische feiten in hun verhalen kloppen zoveel mogelijk.

Zijn hun verhalen dan werkelijk zo gebeurd? Nee, dat nou ook weer niet, ook al sluiten sommige verhalen heel dicht bij waar-gebeurde geschiedenissen aan. Het blijft fictie, omdat schrijvers iets extra's doen met de feiten: zij blazen ze leven in. Van achter de droge feiten van de geschiedenis-verhalen roepen zij de mensen die erin meespelen tot leven. Ze geven ze een stem, gedachten, gevoelens.

Opdrachten

Bestudeer een van de verhalen uit *oorlog40-45.nl*.

1. Noteer drie verwijzingen naar historische feiten in het verhaal. Je kunt daarvoor onder andere gebruik maken van de woorden- en namenlijst en de tijdbalken achter in *oorlog40-45.nl*.
2. Alle verhalen in het boek spelen zich af in de oorlogsjaren.
 - 2.1. Wijs vijf woorden of zinnen aan, waaraan je kunt zien dat jouw verhaal over die tijd gaat.
 - 2.2. Zijn dat ook meteen bewijzen dat het verhaal waar gebeurd is?
 - 2.3. Verklaar je antwoord.
3. Alle verhalen bevatten elementen van fictie. Kies één fragment uit het verhaal en geef aan waaraan je kunt zien dat het fictie is. Als je goed kijkt, vind je misschien wel meer dan één argument.

3. De schrijver is niet de 'ik' in zijn verhaal

Een goed verhaal kan je helemaal in zijn greep krijgen. Je kunt erin meegesleurd worden omdat het zo spannend is, of grappig of ontroerend. Maar het zijn niet alleen de spanning, de humor of het gevoel die een tekst boeiend maken. Schrijvers kennen allerlei trucs om ervoor te zorgen dat je door hun verhaal gepakt wordt. Dat ligt bijvoorbeeld in de manier waarop de zinnen zijn opgebouwd, of soms is het niet meer dan het gebruik van dat ene treffende woord dat een bepaalde sfeer neerzet.

Een van de belangrijkste hulpmiddelen van een schrijver is '*het perspectief*', zeg maar de ogen en de stem waardoor je door het verhaal geleid wordt. Misschien is het je wel eens opgevallen dat in het ene boek de schrijver over andere mensen schrijft, terwijl hij in het andere lijkt te vertellen of hij het allemaal zelf meegemaakt heeft.

Soms schrijft een schrijver over zijn eigen verleden (daarvan zijn in *oorlog40-45.nl* verschillende voorbeelden te vinden), maar dat wil nog niet zeggen dat dan alles op waarheid berust. Het is immers onmogelijk om iets wat je beleeft of beleefd hebt precies na te vertellen. Er gebeurt zoveel om je heen dat je dingen weg moet laten: hoe de omgeving er precies uitziet, de bewegingen en de woorden van de mensen om je heen, gedachten die door je hoofd flitsen...

Bovendien maakt een schrijver ook andere keuzes. Hij probeert ervoor te zorgen dat alles wat hij schrijft van belang voor zijn verhaal is. Zelfs als hij daarvoor dingen uit zijn duim moet zuigen! De hoofdpersonen blijven 'personages van papier', ook al baseert een schrijver zich soms op zijn eigen ervaringen. Hij is niet dezelfde persoon als de 'ik' in zijn verhaal.

Perspectief: een kwestie van standpunt

Het kan nogal een verschil maken welk perspectief de schrijver uitkiest. De lezer krijgt in het ene geval een heel andere kijk op de gebeurtenissen dan in het andere. En vaak heeft een gebeurtenis meer dan één waarheid.

Neem het volgende mini-verhaal, verteld vanuit drie verschillende perspectieven:

1. Een jongen en een meisje komen elkaar op straat tegen.
'Hoi, Peter,' zegt het meisje, 'wat ben ik blij je te zien!'
'Trut,' zegt de jongen, en draait zich om.
Het meisje kijkt hem met tranen in de ogen na.
2. Ik schrik als ik de hoek omsla. Daar komt Myrna aan! De woede laait weer op in heel mijn lijf.
'Hoi, Peter,' zegt ze, alsof er niks aan de hand is. 'Wat ben ik blij je te zien!'
Nou, ik niet. Niet na wat ze me gisteren aangedaan heeft. Ik zeg 'trut' en draai me om. Jou hoeft ik even niet te zien. Ik krijg je nog wel!
3. Opgelucht ziet Myrna Peter de hoek omkomen. Ze hoopt maar dat hij niet kwaad is. Door die stomme ruzie met haar ouders kon ze niet naar hun afspraak. En ze had zich er nog wel zo op verheugd. Ze mocht niet eens afbellen... 'Hoi, Peter, wat ben ik blij je te zien!'
Myrna ziet aan Peters blik dat hij kwaad is. Hij zegt 'trut', en draait zich om. Myrna voelt de tranen in haar ogen opkomen. Tranen van verdriet. Maar als ze wist wat Peter met haar van plan was, zouden het eerder tranen van woede zijn.

In het eerste verhaal beschrijft de schrijver op een neutrale manier wat er gebeurt, zonder commentaar te geven. Het lijkt erop dat hij zelf niet eens weet wat er zich in de hoofden van de personages afspeelt. Hij kent niet eens de namen van de jongen en het meisje. Je ontdekt hoe de jongen heet, omdat het meisje zijn naam noemt.

In het tweede verhaal lijkt het wel alsof de schrijver en Peter één zijn. Peter vertelt wat hij ziet en voelt. De lezer krijgt *zijn* deel van het verhaal te horen, en weet niet wat Myrna ervan denkt.

Het derde verhaal vertelt precies wat er in Myrna omgaat. Toch is het de schrijver en niet Myrna zelf die het verhaal vertelt. De schrijver weet zelfs meer dan Myrna, zoals uit de laatste zin blijkt. Natuurlijk heeft de schrijver wel een idee over hoe Peter zich voelt, maar die vertelt hij niet aan zijn lezers.

Er zijn nog wel meer perspectiefvormen te bedenken. De schrijver kan bijvoorbeeld de gedachten en gevoelens van alletwee de personages beschrijven, of zijn eigen commentaar op het verhaal geven ('Wat is die Peter toch een sukkel dat hij niet eerst vraagt waarom Myrna gisteren niet kwam opdagen.').

De keuze van het perspectief heeft gevolgen voor de betrokkenheid van de lezer bij het verhaal, maar kan hem ook op het verkeerde been zetten.

Betrokkenheid: lezers zoeken herkenning in verhalen. Je identificeert je met een van de personages. Meestal is dat de hoofdpersoon. Hoe meer je van zijn of haar gevoelens en gedachten weet, hoe makkelijker het is om je met hem of haar te identificeren. Door voor een bepaald perspectief te kiezen, stuurt een schrijver je in een bepaalde richting (in verhaal 2 hierboven zul je je sneller identificeren met Peter, in verhaal 3 met Myrna).

Ieder zijn eigen waarheid: de drie mini-verhalen laten zien dat een situatie niet door iedereen hetzelfde beleefd wordt. Peter en Myrna kijken allebei anders tegen het gebeuren aan; ze hebben ieder hun eigen waarheid. Dat levert soms spanning en conflicten op. Zo gaat dat in het leven, en zo gaat dat vaak ook in verhalen. Schrijvers maken hier geregeld gebruik van om hun verhaal boeiend te maken.

Opdrachten

Hieronder staan twee verschillende opdrachten. Spreek met je leraar af welke opdrachten je uitwerkt.

1. Sympathie voor foute keuzes?

- 1.1. Lees het verhaal 'Brief aan Simon' van Theo Engelen.
- 1.2. Hoe heet de hoofdpersoon van het verhaal?
- 1.3. Wat voor verhouding heeft hij met zijn vader?
- 1.4. Wat voor verhouding heeft hij met Simon?
- 1.5. Welk perspectief gebruikt de schrijver?
- 1.6. De hoofdpersoon heeft een tijd lang sympathie gehad voor de ideeën van Mussert en Hitler. We weten nu dat die ideeën niet deugen. De keuze van het perspectief maakt het toch mogelijk je als lezer met de hoofdpersoon te identificeren. Leg uit hoe.

2. Wie kent Geertjes geheim?

- 2.1. Lees het verhaal 'Geertjes besluit' van Valentine Kalwij.
- 2.2. Wat is Geertjes geheim?
- 2.3. Dat geheim brengt Geertje in de problemen in haar relatie met twee ander personages. Met wie?
- 2.4. Beschrijf elk van die problemen.
- 2.5. Welk perspectief gebruikt de schrijfster?
- 2.6. Dit perspectief helpt je als lezer je in te leven in de hoofdpersoon. Leg uit hoe.

3. Niets zien en toch alles weten?

- 3.1. Lees het verhaal 'Vluchtkoffertjes' van Ben Laurens.
- 3.2. Wie is de hoofdpersoon?
- 3.3. Wat is het perspectief?
- 3.4. Er gebeuren veel verschrikkelijke dingen in Rotterdam, die nooit allemaal door één persoon geobserveerd kunnen worden. Welke truc gebruikt de schrijver om dat toch aan zijn lezers te vertellen?
- 3.5. Vind je dat die truc gevolgen heeft voor de mogelijkheid je in een of meer personages in te leven (verklaar je antwoord)?

4. Ieder zijn waarheid

In de hieronder genoemde verhalen hebben mensen een verschillende visie op de waarheid, waardoor ze in conflict komen met elkaar. Kies een verhaal en beantwoord de onderstaande vragen.

- 4.1. Beschrijf de verschillende visies op de waarheid.
 - 4.2. Beschrijf het conflict dat dat verschil in visie oproept.
 - 4.3. Welke perspectief wordt er gebruikt?
 - 4.4. Welke rol speelt dat perspectief in de manier waarop de schrijver het conflict uitwerkt?
- Ø Theo Engelen, 'Brief aan Simon': de visie van vader en moeder op de politiek
 - Ø Valentine Kalwij, 'Geertjes besluit': de visie van vader en moeder op pilotenhulp
 - Ø Rosalie Sprooten, 'Werken in Duitsland': de visie van de ik-persoon en boer Alois Kreischer op de dwangarbeid van de 'ik'
 - Ø Peter Vervloed, 'Dwarsligger': de visie van Robert en 'het Duitse leger' op de oorlog
 - Ø Thea Doelwijt, 'Mijn vader de admiraal': de visie van vader en Bert op de verhouding tussen Suriname en Nederland
 - Ø Lalla Weiss, 'Mama's sokken': de visie van de ik-figuur en de nazi's op Sinti
 - Ø Eva Bents, 'Esther': de visie van mevrouw Muurling en 'de fret' en 'het varken' op het onderduiken van joden
 - Ø Henk van Kerkwijk, 'Niet de partizanen!': de visie van Bernadette en de dorpsbewoners op Astrid
 - Ø Greet Beukenkamp, 'Voorbij?': de visie van Ruuds moeder en mannen van de BS op de familie van Rietje
 - Ø Simone Schell, 'Heldendorp': de visie van de ouders van de ik-persoon, die van Hedde en die van Liesje op de oorlog; wat doen de meisjes uiteindelijk met die drie verschillende visies?

4. Van verhaal naar film

Veel speelfilms zijn gebaseerd op literatuur. Boeken kunnen zo tot de verbeelding van mensen spreken, dat ze er films van willen maken. Ze proberen dan de ziel van het verhaal in beelden om te zetten.

Reclame voor de film

Lees een verhaal uit *oorlog40-45.nl*.

Stel je voor dat dat verhaal verfilmd wordt, en dat jou gevraagd wordt aan de reclame voor die film mee te werken. Hoe zou je dat aanpakken?

1. Maak een poster voor de film. Denk goed na hoe je de bioscoopbezoeker naar de film kunt lokken.
 - 1.1. Kies een belangrijke scène en maak daar een tekening van (gebruik goed tekenpapier).
 - 1.2. Bedenk welke tekst er op je filmposter moet komen staan (hoe zien filmposters er normaal uit? Welke informatie geven ze?).
2. Schrijf een pakkende tekst voor het tijdschrift *Film!* Wat vertel je de lezers van dat tijdschrift om ze naar de film te lokken? Verklap je al hoe het afloopt? (lengte 300 woorden).
3. Er zijn ook andere manieren om de aandacht van de filmfan te trekken. Bedenk vijf verschillende plannen voor de reclame. Je hoeft ze niet helemaal uit te werken, maar geef wel kort aan hoe je het aan zou pakken.